

da Ticâniyye, Semmâniyye, Kâdiriyye ve Ahmediyye tarikatlarının taraftarları da bulunmaktadır. XIX. yüzyılda ülkenin güneybatısında İslâm'ın yayılmasında tarikatlar etkili olmuştur.

Ekonomi. Etiyopya'nın ekonomisi genelde tarım ve hayvancılığa dayalı olup 1991'deki yönetim değişikliğine kadar merkezî planlama ile yönlendirilmekteydi. Toplam iş gücünün % 85-90'ı, yaklaşık olarak millî gelirin yarısını temin eden tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Son yıllarda ağırlığını iyice hissettiren kuraklık ve açlıkla siyasî istikrarsızlıklar ekonomik gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiş ve planlanan hedeflere ulaşmak mümkün olmamıştır. Kişi başına düşen millî gelirin 115 Amerikan doları seviyesinde olduğu ülkede, 1974 darbesinden sonra iktidara gelen Marksist yönetimin toprak mülkiyetini devletleştirerek kolektif çiftlikler kurması tarım alanında beklenen üretim artışını sağlayamamıştır. Mısır, buğday, tütün, patates, yağlı tohumlar, tef, süpürge darısı ve kahve başta gelen tarım ürünleri olup bunlardan kahvenin büyük bir kısmı yurt dışına ihraç edilmektedir. Küçük köylerdeki halkının önemli bir kısmı kahve tarımıyla ilgilenen Etiyopya, kahve üretiminde (1989'da 200.000 ton) daima dünyanın ilk sekiz ülkesi arasında yer aldığı gibi bazı yıllar da en fazla kahve üreten ilk beş ülke arasına girer; son yıllarda ketende elde edilen başarı da ümit vermektedir. Sebze ve meyve üretimi yanında hayvancılık ülke ekonomisinde önemli bir yer tutar; soğuk bölgelerde sığır, at ve katır, diğer bölgelerde keçi ve koyun yetiştirilmektedir.

Yer altı zenginlikleri bakımından iyi bir durumda bulunan ülkede demir, bakır, çinko, kurşun, potas ve altın yatakları mevcutsa da bunları çıkarıp işleyecek tesisler henüz kurulamamıştır ve üretimin büyük kısmı ham madde halinde dışarıya satılmaktadır. İleri bir düzey göstermeyen endüstri sektöründe çimento, dokuma, şeker, petrol artma ve bazı gıda sanayii kollarında faaliyette bulunan fabrikalarla imalâthaneler başlıca kuruluşlardır. Başşehir Adisababa çevresinde toplandığı görülen endüstri tesislerinin üretimleri iç piyasaya yönelik olduğundan ihracat imkânı son derece sınırlıdır. Denkalî çöküntüsünde bulunan zengin tuz yatakları değerlendirilmekte, güneybatı bölgelerindeki zengin orman kaynaklarından ise yeterli dercede faydalanılamamaktadır. Son yıl-

larda enerji sağlamak için hidroelektrik potansiyelin kullanılmasına başlanmış ve akarsular üzerinde bazı santraller inşa edilmiştir. Ülkenin sahip olduğu tarihî ve tabii güzellikler turizm açısından iyi bir imkân teşkil ediyorsa da alt yapı yetersizliğinden dolayı bu sektör de pek gelişmiş durumda değildir. Haberleşme ve ulaşım sisteminin zayıflığı ekonomik sektörlerin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkede Adisababa'yı Cibuti Limanı'na bağlayan bir demiryolu hattı mevcuttur ve Etiyopya'nın dış ticaretinde son derece önemli bir konuma sahiptir. Adisababa ülkenin diğer şehirlerine ve Kenya'ya kara yollarıyla bağlanmış olmakla beraber bu yollar yüksek dağ ve düzlüklerdeki yerleşim merkezlerine kadar ulaşmış değildir. Deniz taşımacılığı ile dış ticarette Eritre'deki Masavva' ve Assab (Asab) limanlarından faydalanılmaktadır; hava ulaşımında ise milletlerarası nitelikte iki hava limanı hizmet vermektedir. Etiyopya dış ticaretini daha çok Avrupa Topluluğu ve eski Sovyet bloku ülkeleriyle yapmaktadır. Dışarıya tarım ürünleri, canlı hayvan ve ham madde satarken dışarıdan makine, kimyevî maddeler, yol inşaat ekipmanları ve her türlü mâmül madde almaktadır.

Eğitim. Eğitimin mecburi olmadığı Etiyopya'da nüfusun hemen hemen yarısı okuma yazma bilmemektedir. Yedi yaşında başlayan ilk öğretim altı, orta öğretimin ilk kısmı üç, ikinci kısmı ise dört yıldır. Devlet okullarının dışında kilise ve Kur'an okulları oldukça yaygındır. Ülkede başşehirde bir üniversite ve Bahir Dar'da bir politeknik enstitü bulunmaktadır. Kitle haberleşme vasıtaları devletin denetiminde olup başşehirde Enformasyon Bakanlığı'nın Amharaca yayımladığı günlük gazetelerin tirajı oldukça düşüktür. Ayrıca ülkede Arapça ve İngilizce gibi bazı dillerde çıkarılan çeşitli süreli yayınlar da bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. S. Trimingham, *Islam in Ethiopia*, London 1952, s. 147-224; Fethi Gays, *el-İslâm ve'l-Habeşe 'abre't-târîh*, Kahire, ts.; *Area Handbook for Ethiopia*, Washington 1971, s. 9-31, 71-100, 229-256, 345-402; E. Ulendorff, *The Ethiopians*, London 1973, s. 22-44, 93-130; *The Statesmen's Yearbook* 1984-85, London 1984, s. 444; D. L. Mack, "Beni Amer", *Muslim Peoples*, I, 143-146; S. R. Waldron, "Harari", a.e., I, 313-319; H. S. Lewis, "Oromo", a.e., II, 590-596; Abdi A. Sheik-Abdi, "Somali", a.e., II, 699-705; T. Tamrat, "Le Corne de l'Afrique. Les Salomonides en Ethiopie et les États de la Corne de l'Afrique", *Histoire generale de l'Af-*

rique, Paris 1985, IV, 461-494; M. Ali Kettanî, *Muslim Minorities in the World Today*, London 1986, s. 168-171; G. C. Last, "Ethiopia, Physical and Social Geography", *Africa South of the Sahara* 1988, London 1987, s. 432-433; S. Turner, "Ethiopia. Economy", a.e., s. 441-446; A. Guérinot, "L'Islam et l'Abyssinie", *RMM*, XXXIV, Paris 1916-18, s. 1-68; E. Cerulli, "L'Islam en Ethiopie: sa signification historique et ses méthodes", *Correspondance d'Orient*, nr. 5, Bruxelles 1961, s. 317-329; S. M. Zweimer, "Islam in Ethiopia and Eritrea", *MW*, XXVI, New York 1968, s. 5-15; K. W. Giorgis, "Muslim Education in Ethiopia", *JIMMA*, III/2 (1981), s. 75-85; *Ana Britannica Ana Yıllık* (1991), İstanbul 1991, s. 592; J. Iwarson, "Islam in Eritrea and Abyssinia", *MW*, XVIII/4 (1928), s. 356-364; "Ethiopia", *Le Courier*, sy. 99, Bruxelles 1986, s. 16-38; *TA*, XVIII, 256; *The Illustrated Encyclopedia Mankind*, London 1978, I, 12-16; *EDn*, VI, 659-673; *EBr*, XVII, 817-823; Ahmet Özel, "Afrika", *DİA*, I, 435-439.

DAVUT DURSUN

II. TARİH

Dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Etiyopya, ilk dönemlerde Hâmî ırka mensup Kûşî kabilelerin yaşadığı bir ülke idi ve coğrafi konumu sebebiyle İlkçağ'dan itibaren kitleler halinde gerçekleştirilen Sâmi göç dalgalarını üzerine çekmişti. Tevrat'a göre Hz. Nuh'un torunu Kûş Mısır'a gelerek Yukarı Nil'e doğru yönelmiş ve Merve (Hartum) şehrini kurmuştur. Daha sonra Kûş'un çocukları Hz. İbrâhim'in doğumundan az önce Atbara nehrini geçerek bugünkü Etiyopya'ya gelip Aksum'u inşa etmişlerdi. Habeş versiyonlarında, Etiyopya'nın başşehir Aksum'da oturan kralların Hz. Süleyman ve Sebe melikesinin çocukları Menelik'in soyundan geldikleri ifade edilir (bk. BELKIS). Bu versiyonlar her ne kadar efsanevî bir özellik taşıyorsa da Etiyopya'nın tarihine atfedilen eskiliği yansıtmaktadır. Süyûtî'ye göre hânedanın kökleri daha eskilere, bu topraklarda yerleşen Hz. Nuh'un oğlu Hâm'a dayanmaktadır (*Ref'u şe'ni'l-Hubşân*, 80^b).

Bugün elde bulunan kesin bilgilere göre Etiyopya Kralığı'nın nüvesi Arabistan'dan gelen Sâmi Sebeliler tarafından oluşturulmuştur. Ava (bugünkü Yeha) gibi Afrika topraklarında bulunan yazıtlardan, bu yerleşmenin milâttan önce VII. yüzyıldan milâttan sonra III. yüzyıla kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. En güçlü akın milâttan önce VII. yüzyıl dolaylarında vuku bulmuş ve en önemli grubu Yemen'in Sahartan eyaletinden, özellikle Hubeys vadisi çevresinden gelenler teşkil etmiştir. Bu insanlar bugünkü Tig-

re'nin kuzey kısımlarına yerleşmişler ve bütün bölgeye kendi isimlerini vermişlerdir. Ülkeye ismini veren Habashat başta olmak üzere Sahartan, Makedan, Akkele Guzai gibi Güney Arabistan yer adlarının Habeş topraklarında da görülmesi bu göçlerin tesirini gösteren önemli bir husustur. Daha önemlisi de Sebe dili Caez'in (Ca'ziyye, Ca'z) Etiyopya'da yeni bir biçim kazanarak bugüne kadar gelmiş olmasıdır.

Tarihin akışı içinde Arabistanlı göçmenler hâkimiyetlerini güçlendirmişler ve Eritre platosu ile Kuzey Tigre'yi de içine alan Aksum Krallığı'nı kurmuşlardır. Bir müddet sonra da Kızıldeniz limanlarına hâkim olarak doğudan Güneybatı Arabistan'a, batıdan Nûbe ovalarına doğru sefer düzenlemeye başlamışlardır. Milâttan sonra III. yüzyılda Etiyopyalılar'ın Güney Arabistan halkları üzerinde hâkimiyet kurarak deniz ve kara ticaret yollarını güvenceye almak amacıyla Bâbülmendep'e hâkim oldukları tahmin edilmektedir. Adulis (Eritre sahilinde bugünkü Zula) yazıtlarından, Aksumlular'ın Güney Arabistan'a yaptıkları ilk seferin milâttan sonra 277-290 yılları arasındaki bir tarihte gerçekleştiği öğrenilmektedir. Güney Arabistan'da mevcut kraliyet yazıtları serisindeki 300'den 378'e kadar olan bir kesilme de ülkenin tekrar işgal edildiğini ve işgalin seksen yıla yakın sürdüğünü göstermektedir. 378'de yeniden başlayan kayıtlar, Aksumlular'ın Yemen'i son defa fethettikleri 525'e kadar kesintisiz devam etmiştir.

Etiyopya IV. yüzyılda inanç bakımından önemli bir değişiklik yaşadı. Eskiden beri etkisini hissettiği, özellikle milâttan önce I. yüzyılda Ptoleme Helenistik kültürünü aldığı Mısır bu defa da din açısından Etiyopya'yı tesiri altında bıraktı. İskenderiye patriği Athanasius tarafından görevlendirilen Aziz Frumentius, 320'de tahta çıkan putperest Kral Ezana'yı hristiyan yaptı ve kendisi de Aksum'un ilk rahibi oldu. İlerleyen yıllardaki mezhep parçalanmaları sonrasında İskenderiye kilisesi gibi ona bağlı bulunan Habeş kilisesi de monofizit görüşün hâkimiyet alanında kaldı. Ezana'nın Hristiyanlığı kabulünden iki yüzyıl sonra bölgeyi ziyaret eden İskenderiyeli Cosmas, *Topographia Christiana* adlı eserinde o tarihlerde halkın tamamıyla bu dine girmiş olduğunu söyler.

VI. yüzyılın ilk yarısında Yemen'de Yahudiğin önemli etkileri gözleniyordu ve Himyer'e hâkim olan Zünûvâs Hristiyan-

lığın kendi bölgesinde, özellikle Necran'da güç kazanmasından duyduğu endişe sebebiyle buradaki hristiyanları, Müseviliği kabul etmek veya "uhdûd" adı verilen içi ateş dolu çukurlara atılmakla karşı karşıya bırakmıştı. Kur'an-ı Kerim'de de işaret edilen (el-Burûc 85/4-7) bu olay sonunda dinini değiştirmeyi kabul etmeyen birçok hristiyan yakılarak öldürülmüştü. 523'teki bu kıyım üzerine bir yandan Hindistan deniz ticaretini ele geçirmek için Bâbülmendep'e hâkim olmak, öte yandan zulme uğrayan dindashlarını korumak amacıyla Etiyopya Kralı Kaleb Ela-Esbaha (514-554), Bizans İmparatoru I. Justin ile (518-527) yoğun diplomatik görüşmelerde bulunduktan sonra Eryat adlı bir kumandanın emrindeki Habeş ordusunu Yemen'e gönderdi. Yapılan savaş sonunda Zünûvâs mağlûp oldu ve öldürüldü; toprakları işgal edilerek Etiyopya'ya bağlandı ve kral adına Eryat'ın yönetimine verildi. Birkaç yıl sonra Etiyopyalı kumandanlardan Ebrehe Yemen'de iktidarı ele geçirdi ve bağımsızlığını ilân etti. Daha sonra Arabistan'da Hristiyanlığı yaymak için büyük çaba harcayan Ebrehe San'a'da Kulleys adıyla anılan bir katedral inşa ettirdi. Arkasından bu kiliseye karşı yapılan bir saygısızlığı bahane ederek Hristiyanlığın yayılmasına engel oluşturan Kâbe'yi yıkmak için Mekke'ye askerî bir harekât düzenledi. Niyeti ülkenin kuzey-güney bağlantısını kesen Mekke'yi ele geçirip Kâbe'yi ortadan kaldırdıktan sonra İranlılar'la savaşan Bizanslılar'ın yardımına yetişebilmekte. Arap kaynaklarının "Fil yılı" dedikleri, aynı zamanda Hz. Peygamber'in doğum yılı olan 571'deki bu sefer Kur'an-ı Kerim'de işaret edildiği üzere başarısızlıkla sonuçlandı (el-Fil 105/1-5). Etiyopyalılar'ın Yemen'den çıkarılışları (590-627) onların Arap Yarımadası ile kurdukları siyasî bağlantının sonu oldu.

Etiyopya İslâmiyet'le VII. yüzyılın başlarında tanışmıştır. Hz. Muhammed İslâm'ı tebliğe başladıktan bir müddet sonra sözlü eleştiri, fiilî saldırı ve zulümle karşılaşarak zamanla Arap toplumunda eman hakkını kaybeden müslümanlara Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etti. Hiç şüphesiz Necâşi (negus, imparator) Ashame'nin ilâhî bir dine mensup bulunması ve adaletli bir hükümdar olması, hicret için Habeşistan'ın seçilmesinde önemli bir sebep teşkil ediyordu. Ayrıca ulaşım kolaylığı ve muhacirlerin malî sıkıntılarını daha rahat şekilde giderebilmeleri imkânı da bu seçimi etki-

lemişti. On bir erkek ve dört kadından oluşan müslüman kafilesi 615'te Mekke'den Şuaybe Limanı'na, oradan da bir tekneyle Habeşistan'a gitti. Bu hicret, Hz. Peygamber'in henüz tebliğinin ilk yıllarında iken Afrika ile temasa geçmesini sağladı; olay aynı zamanda İslâmiyet'in Arap yarımadası dışında Hristiyanlık ile içten içe kurduğu bir münasebet anlamına geliyordu. Daha sonra giden müslümanlarla birlikte Habeşistan'a hicret edenlerin sayısı 108'e ulaşmıştır. Muhacirlerin sayısının artması üzerine endişeye kapılan Kureyşler Necâşi'ye bir elçi heyeti gönderip müslümanların iadesini istediler. Tarafları dinleyen Necâşi müşriklerin teklifini reddetti. Bir müddet sonra muhacirlerin otuz üç kişilik bir bölümü, müslümanlara karşı Şi'bû Ebî Tâlib'de uygulanan sosyal ve ekonomik boykotun kaldırılması ve Mekkeliler'in müslüman olduğuna dair söylenilerin çıkması üzerine Mekke'ye döndü (620). Müşrikler Bedir'de uğradıkları bozgunun arkasından Necâşi Ashame'ye ikinci bir elçilik heyeti daha gönderdilerse de sonuç alamadılar; ancak bir süre sonra bazı muhacirler yine kendi arzularıyla Medine'ye döndüler.

Hz. Peygamber Hudeybiye Antlaşması'nın ardından çeşitli hükümdarlara İslâm'a davet mektupları göndermişti. Bunlardan bir kısmı bunu şiddetle reddederken bazıları kararsız kalmış, Necâşi Ashame ise İslâmiyet'i kabul etmiştir. Arabistan'ın dışında ilk defa yabancı bir hükümdarın müslüman olması İslâm'ın yayılış tarihinde hiç şüphesiz çok önemli bir hadisedir. Kaynaklarda Necâşi Ashame'nin Ca'fer b. Ebû Tâlib ile birlikte bir grup Habeşli'yi de Medine'ye gönderdiği ifade edilmektedir. Bunlar Hayber'in fethedildiği sırada Resûl-i Ekrem'in huzuruna varmışlar ve büyük bir sevinçle karşılanmışlardır. Kaynaklardan, muhacirlerin Habeşistan'da bulunduğu sırada birçok kişinin ihtidâ ettiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, 9 yılının Receb ayında (Ekim 630) ölen Necâşi Ashame için gıyabî cenaze namazı kıldırmıştır. Resûlullah'ın yeni hükümdara da İslâm'a davet mektubu gönderdiği, ancak onun daveti reddettiği bilinmektedir. Bu hükümdar döneminde Cidde yakınlarındaki bir adada üstlenen Bece kabilelerinden bazı Habeşliler'in korsanlık yapmaları üzerine Hz. Peygamber 9 yılının Rebiülâhîr ayında (Ağustos 630) Alkame b. Mücezziz'i 300 kişilik bir kuvvetle adaya göndermiş, fakat denize açı-

lan müfreze korsanları bulamadan geri dönmüştür. Bu faaliyetler daha sonraki yıllarda da devam ettiği için Hz. Ömer de Etiyopya kıyılarına bir deniz kuvveti yollamış (641), ancak fırtına yüzünden başarı kazanılamamıştır. Müslümanlar 675'te Sudan ve Nûbe'yi ele geçirdiklerinde korsanlar Kızıldeniz'de hâlâ güçlü idiler ve 702'de Cidde'yi yağmaladılar. Bu mesele Abdülmelik b. Mervân zamanında (685-705) Dehlelel adasının fethiyle bir müddet için çözümlendiyse de Habeş korsanlar 770 yılında Cidde Limanı'nı yeniden yağmaladılar. Bunun üzerine Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Manşûr tarafından gönderilen ordu ile bu mesele tamamen ortadan kaldırıldı. Adalarda çok erken dönemlere (II./VIII. yüzyıl) ait küfî kitâbelerin bulunması müslüman yerleşiminin eskiliğini göstermektedir (bk. DEHLEK).

Kuzeyde yaşayan ve müslümanlarla ilk defa Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik devrinde (724-743) bir antlaşma yapan Bece kabileleri zamanla hâkimiyetlerini Aksum'a kadar yaydılar ve 750'de Masavva'ı ele geçirdiler. IX ve X. yüzyıllarda kuzeydeki Bece hâkimiyeti ve sahil bölgelerine İslâmiyet'in sokuluşu devam ederken güneyde Avash ve Oma vadileri Etiyopya Krallığı'nın elinde bulunuyordu. Mes'ûdî'nin Zeyla', Dehlele, Nâsî' şehirlerinde vergi ödeyerek yaşayan müslümanların varlığından bahsetmesi, X. yüzyıl başlarında Etiyopya'nın en azından kıyılara hâkim olduğunu ve Dehlelel adalarını yeniden işgal ettiğini göstermektedir. Fakat Etiyopya Krallığı'nın bu canlanması geçici olmuş, hemen o tarihlerde kuzeyde kısa ömürlü bir dizi krallık ortaya çıkarken güneyde de yerli kabilelerin başlattıkları ayaklanmalar giderek sıklaşmıştır. 976'da yahudi Kralıçe Esato'nun hristiyanlara karşı yönelttiği saldırılarda birçok bölge büyük yıkıma uğradı. Ayrıca hristiyanlar arasında çıkan mezhep çatışmaları, Kızıldeniz sahilleriyle güney düzlüklerinde yaşayan göçebe kabilelerin ihtidâ etmesi sonucu İslâmiyet'in Şüve ve Sidâme'ye kadar ulaşması Etiyopya Krallığı'nı oldukça zayıflatı.

Emevîler zamanında onların baskısından kaçarak Etiyopya'ya göç eden Mahzûmîler, Harar'ın kuzeybatısında Afrika'daki ilk müslüman devlet olan Şüve Emirliği'ni kurdular (896); bu küçük devlet 1280-1285 yılları arasında Evfât Emirliği tarafından ortadan kaldırılmıştır. X. yüzyıldan XII. yüzyıla kadar süren iç karışıklıklar sırasında, müslümanlar Deh-

lek adalarını tekrar hâkimiyetleri altına aldıktan sonra Denkalî ve Somali sahillerini de ele geçirerek doğuda Harar'a, batıda Zevay gölüne kadar yayıldılar. Bu bölgelerde X-XIII. yüzyıllara ait birçok küfî mezar taşıyla kitâbe bulunduğu gibi Mısırlı Ebû Sâlih de XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde hristiyan Etiyopya'nın sınırları içinde dahi onlara vergi vererek yaşayan pek çok müslümanın mevcut olduğunu söylemektedir. Ebû'l-Fidâ'nın bildirdiğine göre XIII. yüzyılda Evfât müslümanları aynı zamanda Cebertî adıyla tanınıyorlardı (bk. CEBERTİ). Bu dönemde Etiyopya Krallığı'nı 1137'den 1270'e kadar Zague, bu tarihten XVI. yüzyıla kadar da Şüve'de hüküm süren Süleyman sülâlesi yönetmiştir.

XIII ve XIV. yüzyıllar boyunca müslüman kütelleri Şüve ve Begamder'e kadar iç bölgelere sokuldular. XIV. yüzyılın başlarında Denkalî Mısır'a bağlı idi; Adel bölgesinde ise yedi İslâm emirliği yer alıyor ve bunlar et-Tırâzü'l-İslâmî adıyla anılıyorlardı. XVI. yüzyıl müelliflerinden Muhammed b. Abdülbâkî el-Buhârî el-Mekkî'nin eserine *Kitâbü't-Tırâzi'l-menkûş fî mehâsini'l-Hubûş* (telifi 991/1583) adını vermesi, bu hatıranın yaşatılmaya çalışıldığını bir ifadesi olsa gerektir. Bu emirlikler Etiyopya Krallığı'nı çember içine almak istedilerse de başarılı olamadılar. İç karışıklıkların ardından başlayan Etiyopya ordularının saldırılarıyla Zeyla' (1332), bir süre sonra da Evfât topraklarının bir kısmını kaybettiler. Amda Sion (Gabra Maskal) dönemi (1312-1344) Etiyopya'da İslâmiyet'in zayıfladığı devirdir. İbn Fazlullah el-Ömerî'nin Habeşistan hakkında yazdıkları da bu bilgileri doğrulamaktadır. İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *et-Ta'rif bi'l-muştalâhi's-şerîf*inde ve *Me'sâlikü'l-ebşâr fî memâlikü'l-emşâr*'ında çağdaşı Zeyla'lı muhad-dis Abdullah'tan (ö. 1361) aktardığı bilgilere göre Etiyopya'nın doğu ve güneydoğusunda melikleri Etiyopya kralı tarafından tayin edilen Evfât, Davâro, Bâli, Hadbe, Şerhâ, Arâbabnî, Dârâ adında yedi emirlik vardı ve farklı mezheplere sahip, birbiriyle çekişen bu emirlikler güçlerini kaybetmiş bir yapı arz ediyordu.

Baybars ve Kalavun gibi güçlü hükümdarlar döneminde Habeş kralları Memlük sultanlarına "efendimiz" diye hitap ediyor, tahta çıktıklarında da çeşitli hediyelerle birlikte elçi gönderip dostluklarını bildiriyorlardı. Fakat zaman zaman da Memlükler'den Mısır'daki hristiyanlara iyi davranılmasını istiyor, aksi halde

kendi ülkelerindeki müslümanlara kötü muamele edileceğini ve mescidlerinin yıkılacağını, hatta Nil'in mecrasının değiştirileceğini söyleyerek tehditlerde bulunuyorlardı. 1372-1382 yıllarında hüküm süren Nevaya Krestos Mısır kafilelerini Etiyopya sınırlarından içeri sokmamıştır. Onun ölümünden sonra tahta çıkan kardeşi David ile (1382-1411) Memlük Hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Berkuk'un zamanında (1390-1399) Mısır-Habeş ilişkilerinin iyi olduğu anlaşılmaktadır.

Kalkaşendî, XIV. yüzyıl sonlarında Dehlele ve Zeyla' kıyıları dışında kalan müslüman yerleşim birimlerinin Etiyopya kralı tarafından tahrip edildiğini kaydeder. 1397'den sonra İbn Mismâr yönetimindeki Dehlelel adası da Habeşistan'a bağlanmış ve Zeyla'da mücadele veren Emîr Sa'deddin itaat altına alınmaya çalışılmıştır. Bu bölgede yaşayan müslümanlar (Cebertîler) Etiyopya krallarını zaman zaman zor durumda bırakmışlardır. Etiyopya Krallığı en geniş topraklara Zar'a Ya'kûb (1434-1468) zamanında sahip olmuştur.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Hint Okyanusu'nda güçlenen Portekizliler zaman zaman Kızıldeniz'de faaliyet gösteriyorlardı. 1517, 1520-1523'te Cidde ile Kızıldeniz'in diğer önemli limanlarını hedef alan, ancak başarısızlıkla sonuçlanan akınları sırasında Etiyopya Krallığı ile diplomatik ilişki kurdular. Bu arada Osmanlılar'ın Akdeniz havzasına yayılarak özellikle Mısır'ı ele geçirmeleri ve Portekiz tehdidi altındaki mukaddes yerleri korumak ve Hint Okyanusu'na inmek istemeleri bu bölgede Osmanlı-Portekiz çatışmasını kaçınılmaz hale getirdi.

Etiyopya'da Zeyla' Valisi Emîr Mahfûz'un 1480'den itibaren sürdürdüğü Adel hâkimiyeti ve yayılma hareketi Etiyopya Kralı Lebna Dengel (II. David, 1508-1540) tarafından durduruldu ve 1521'de Adel Sultanı Ebû Bekir b. Muhammed başşehir Harar'a naklederek Denkalî ve Somali halklarını yanına çekmeyi başardı. Sultan Ebû Bekir'in kumandanlarından Ahmed el-Mücâhid (Ahmed Gran) Etiyopyalılar'ın bir saldırısını başarıyla göğüsledi (1527). Arkasından Somali ve diğer bölgelerdeki karışıklıkları bastırdıktan sonra Etiyopya'ya karşı hücumu geçerek büyük bir fetih hareketi başlattı. Bu fetihler sırasında önce Davâro, Bâli, Evfât, Amhare ve Vasil'e ele geçirildi; bu arada bazı kabileler savaş olmaksızın İslâmiyet'i kabul ettiler. 1531'de başşehir Aksum'un ele geçirilmesinden sonra da

Tigre, Madra, Gojam ve Nübe toprakları alındı; ardından Sevarî ve Semîn'de hâkimiyet kuruldu. Topraklarının büyük bir kısmını ve başşehirini kaybedince içrilere çekilen Lebna Dengel Portekiz kralından yardım istedi (1535). Portekizliler 1541'de kuvvetlerini Masavva'ya gönderdiklerinde Lebna Dengel ölmüş, yerine oğlu Galawdeos (Cladius) geçmişti. Portekizliler'den aldığı yardımla Etiyopyalılar'ın güçlendiklerini gören Ahmed el-Mücâhid de Osmanlılar'dan asker ve teçhizat talebinde bulundu ve 28 Ağustos 1542'de Etiyopya-Portekiz ordusunu büyük bir bozguna uğrattı. Ancak bu zaferden sonra ordusunu yeterince takviye etmeden tekrar hücumla kalkıp Etiyopya'nın geriye kalan kısımlarını da ele geçirmek istemesi üzerine Tana gölü civarında yaptığı Woina Daga Savaşı'nda yenildi ve hayatını kaybetti (21 Şubat 1543). Ahmed el-Mücâhid'in ölümünden sonra Etiyopyalılar hristiyan Avrupalılar'ın yardımıyla tekrar toparlandılarsa da XV. yüzyıldaki eski güçlerine bir daha ulaşamadılar.

Ahmed el-Mücâhid hareketini destekleyen Osmanlılar, 1552'de Pîrî Reis ve 1554'te Seydi Ali Reis kumandasındaki donanmalarla Portekizliler'e karşı üstünlük kuramayınca Etiyopya'ya doğrudan müdahale etmeye karar verdiler. 5 Temmuz 1555'te Habeş beylerbeyliği tesis edildi ve Yemen Beylerbeyi Özdemir Paşa Etiyopya'nın fethiyle görevlendirildi. Özdemir Paşa Masavva' ve ona bağlı toprakları, Arkiko Limanı'nı, Tigre bölgesini ele geçirdi; ancak 1560'ta fetih hareketini yürütürken öldü. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri sahile doğru çekilerek daha ziyade bugünkü Eritre topraklarında tutunmaya çalışıldılar; iç bölgelerde fethedilen yerler elden çıktı. Bundan sonra Habeş beylerbeyilerinin artık müdafada kalarak hareketlerini Etiyopya kralının tutumlarına göre ayarlamaya başladıkları görülmektedir. Bu arada merkezi Denkalî çölündeki Aussa'ya nakledilen Harar Sultanlığı da Galla göçbepleri tarafından yıkıldı (1577).

Portekizliler'le gelmiş olan misyonerler Habeşistan Krallığı'nı Roma Katolik kilisesinin tesiri altına almaya çalıştılar ve 1607-1632 yılları arasında hüküm süren Susenios 1626'da Katolikliğe geçti. Ancak daha sonra yerli hristiyan halk putperest sayılarak yeniden vaftiz edilmek istenince büyük bir isyan çıktı ve kanlı biçimde bastırılan bu isyan sonunda kral oğlu Fasilidas (1632-1667) lehine tahttan çekilmek zorunda kaldı. Fasilida-

das Tana gölünün kuzeyindeki Gondar'ı başşehir yaptı (1636), kiliseyi düzenledi ve Cizvit papazlarını ülkesinden çıkardı. Bunun üzerine Roma Katolik kilisesi Fransiskan rahiplerini göndermeyi denediyse de Fasilidas Habeş beylerbeyi ile ülkeye girmeye çalışan rahiplerin engellenmesi için bir anlaşma yaptı; ayrıca müslümanlarla yakınlaşma ortamı içine girerek Batı ile bütün bağlarını kopardı. Fasilidas Yemen imamları ile diplomatik ilişkiler kurarak önce Müeyyed-Billâh'a, ardından Mütevekkil-Alellah'a mektup gönderdi; Mütevekkil de karşılık olarak seyahat notları günümüze ulaşmış bulunan Haymî başkanlığındaki bir elçilik heyetini yolladı (1648). Bu diplomatik görüşmeler, Yemen'den Beylül'e (bugünkü Assab'ın kuzeyi) bir ticaret yolu açmak üzere yapılmış olmakla birlikte Haymî'nin notlarında yer alan Fasilidas'ın elçisine ait bazı ifadelerle kralın Yemen imamları ve Türk paşaları ile kurduğu ilişkiler İslâm'a karşı özel bir ilgi duyduğunu ve ayrıca hakkında bu gibi vesilelerle bilgi edinmek istediğini düşündürmektedir. Mütevekkil-Alellah'ın 1062 (1652) tarihli mektubu (Fasilidas'ın günümüze gelmemiştir) bu görüşmelerden sonra onun imamlarla ilişkisini kesmediğini gösterir. Bunlardan başka Fasilidas'ın, 1665 yılında Bâbürlü Hükümdarı Evrengizb'e gönderdiği heyette yer alan Murad Hoca adındaki bir müslüman din adamı vasıtasıyla ondan İslâmiyet'e ait kitap istediği ve bir caminin tamiri için yardım talep ettiği bilinmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde kayıtlı bulunan (nr. E 11.977), fakat bugün mevcut olmayan bir belge Fasilidas'ın IV. Mehmed'e de bir mektup gönderdiğini göstermektedir.

Başşehirin Gondar'a taşınmasından sonra buraya gelmeye başlayan Galla kabileleri zamanla yerleşik düzene geçtiler ve İslâmiyet'i kabul ettiler. I. Yohannes zamanında (1667-1682) İslâmiyet'in güçlenmesi sebebiyle yeni bir dinî düzenleme yapılarak başşehirde yaşayan müslümanlar dağıntık kasabalarda ya da şehirlerin farklı semtlerinde oturmaya mecbur bırakıldılar. II. Tekle Haimanot döneminde (1769-1777) merkezi otoritenin zayıfladığı ve mahallî idarecilerin feodal beyler gibi hareket ettikleri görülür. 1769'dan 1855'e kadar geçen zaman Habeş kaynaklarında "Zamana Mesafent" (küçük beylikler dönemi) adıyla anılmaktadır.

XVII. yüzyılın sonlarına doğru Tigre'yi de kaybederek sadece sahil kısmına sa-

hip olan Osmanlılar'ın Habeş eyaletinde karışıklıklar baş gösterdi. Beylerbeyliğine tayin edilen Mustafa Paşa Mısır beylerbeyinden aldığı yardımla âsileri bertaraf etti ve bozulan düzeni yeniden kurmaya çalıştı. 1672'de Habeş eyaletini dolayan Evliya Çelebi, beylerbeyinin Masavva'da oturduğunu, Sevâkin'in ise buranın ikinci önemli merkezi olduğunu belirtir ve Mustafa Paşa'nın 2000 tüfekli asker beslediğini yazar. Bu yüzyılda Habeş eyaleti malî bakımdan gerilemiş, bu gerilemede Etiyopya kralının Kızıldeniz sahillerindeki Beylül ve Zeyla' limanları vasıtasıyla doğrudan doğruya dışarı ile ticarî ve siyasî münasebet kurması önemli bir rol oynamıştır. 1699'dan itibaren Habeş eyaleti hac mevsiminde gönderdiği surrenden muaf tutuldu. XVIII. yüzyılda eyaletin iyice unutulduğu ve merkezle olan irtibatının çok zayıfladığı görülür. Masavva' ve diğer yerlerde vazife gören Osmanlı askerleri ve memurları yerli halktan kadınlarla evlenerek burada büyük nüfuz sahibi bir zümre haline geldiler. 1701'den itibaren eyalet Mekke şeyhülharemlîği ve Cidde sancak beyliğiyle birlikte mütalaa edilmiş ve bu durum XIX. yüzyılda da sürmüştür; mahallî güçlerin elinde kalan güney kesime ise sembolik olarak bir kaymakam gönderilmiştir. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'da idareyi ele aldıktan sonra Kızıldeniz sahilleri ve Sudan topraklarında kontrolü sağlaması üzerine ticarî önemi artmaya başlayan Masavva' ve Sevâkin 1846'da kendisine salyâne olarak verildi. Osmanlı Devleti bu tarihten sonra müstemlekeci Batılı devletlerin Güneydoğu Afrika sahillerine yerleşmeleri karşısında siyasî girişimlerde bulunarak Habeş eyaleti dahil Bâbülmendep'e kadar olan toprakların kendi hükümrânlığı altında bulunduğunu açıkladı. Fakat Mısır Hidivi İsmâil Paşa 1865'te Masavva' ve Sevâkin'i resmen Mısır'a kattığını ilân etti ve bu durum 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasına kadar sürdü.

1853 yılında güçlenen Kassa adında bir feodal yönetici diğer beyleri yenerek Begamder, Tigre ve Şüve'nin bir kısmını ele geçirdikten sonra kendini II. Tewodros adıyla bütün Etiyopya'nın imparatoru ilân etti (1855). Daha sonra bu bölgelerle Amhare'nin tamamını ve bütün Galla kabilelerini itaati altına alarak Gondar'daki kralı tahtından uzaklaştırdı. Arkasından Mağdala'yı başşehir yaptı ve ülkeyi bir hristiyan birliği haline getirmeye çalıştı. 1860'tan itibaren Batılılar-

la arası açıldı ve misyonerlerin ülkesi aleyhindeki yazıları sebebiyle bazı konsolos ve Avrupalılar'ı, 1864'te de gönderilen İngiliz heyetini Magdala Kalesi'ne hapsedti. 1867-1868'de İngilizler Etiyopya'ya savaş açtılar; Tewodros'un kurmaya çalıştığı birlik, İngilizler'in satın aldığı kabile reislerinin isyanı ile bozuldu; hatta Tigreliler İngiliz ordusunun kendi topraklarından geçmesine izin verdiler. Böylece İngilizler'in hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Magdala önlerine gelmesi üzerine Tewodros intihar etti (1868).

Tewodros'un ölümünden sonra tekrar ortaya çıkan feodal beyler kendi bölgelerinde hâkimiyet sağlarken Tigre beyi askerî başarılarından dolayı 1872'de İngilizler'in de desteğiyle IV. Yohannes adıyla imparator ilân edildi. İngilizler bölgeden çekilirken ellerinde bulunan bazı küçük adalarla Eritre sahilindeki bir kısım yerleri, 1869'dan beri Kızıldeniz'de koloni kurmaya çalışan İtalyanlar'a kiradılar; 1880'de de sattılar.

Yohannes Etiyopya birliğini tekrar kurma karşısında Mısır'ı buldu. 1872'de Hidiv İsmâil Paşa İngilizler'in de teşvikiyle Mavi Nil'in kaynak yerlerini Mısır'a ilhak etmek istedi, fakat başarısızlığa uğradı. 1877'de İngiltere ile Mısır arasında yapılan anlaşma sonrasında İngilizler, Osmanlılar'ın Bâbülmendep ve Zeyla' arasındaki sahil üzerinde hak iddialarını kabul ettiler. Fakat İngiltere Sudan'a yerleşip Mısır'ı kendisine bağlama siyasetini hızlandırdı. Kahire hükümetinde Urâbî Paşa'nın yabancı aleyhtarî siyasetinin giderek güçlenmesi üzerine 1882'de İngilizler Mısır'ı işgal ettiler. Bu dönemde Etiyopya ile Mısır arasında sınır anlaşmazlığı meydana gelmedi. Hatta Sudan'daki Mehdî hareketi sebebiyle 1884'te imzalanan Adwa Antlaşması Mısır, Etiyopya ve İngiltere arasında akdedildi.

Sudan'ın işgaline hazırlanan İngilizler kuvvetlerini yetersiz gördükleri için İtalyanlar'dan bu hususta istifade etmek istediler. Ayrıca Kızıldeniz kıyısında Tâcûrâ körfezinde Fransız Somalisi adıyla sömürge idaresi kuran Fransızlar'ın yayılmacılığına karşı, Mısır ile Fransız Somalisi arasında ikinci bir Avrupa ülkesi tampon teşkil etmiş olacaktı. Böylece Afrika'nın paylaşılmasında geride kalmış olan İtalyanlar, İngilizler'in davetiyle Osmanlılar'a bağlı bir muhafazlık olan Masavva'ı 5 Şubat 1885'te zaptettiler ve arkasından Eritre ile Somali'nin bazı kısımlarını işgal ederek bütün Etiyop-

ya'yı ele geçirme planları yapmaya başladılar. İtalyanlar yayılmaya devam ederken bir yandan da Etiyopya'nın merkezine heyetler gönderiyorlardı. 1887'de giden heyetin Tigre'de hapsedilmesi ve onu kurtarmak amacıyla yola çıkan birliğin yenilmesi üzerine İtalyanlar 18.000 kişilik büyük bir ordu hazırladılar. 1888 Martında Habeşler 100.000 kişilik bir orduyla İtalyanlar'ın karşısına çıktılarsa da Mehdî'nin Amhare'ye girip başşehir Gondar'ı yakması sebebiyle geri çekildiler. IV. Yohannes Gondar'ın intikamını almak için Mehdî kuvvetlerinin üzerine yürüdü; ancak Metemme'de yapılan savaşta öldü ve yerine oğlu Ras Mangasya geçti (1889).

Bu arada İtalyanlar güçlenen Şüve Kralı Menelik'i imparator (negus) ilân edip yanlarına çekmeye çalıştılar; Menelik de ilk iş olarak 2 Mayıs 1889'da onlarla Wichale (Uccialli) Antlaşması'nı imzaladı. Bu duruma Ras Mangasya karşı çıktıysa da 1889 Haziranında Adwa'ya kadar yürüyen İtalyanlar'a yenildi ve Menelik'in imparatorluğunu kabul etmek zorunda kaldı. Wichale Antlaşması ile Masavva'dan Keselâ'ya uzanan bir çizginin kuzeyinde kalan toprakları İtalyanlar'a vermiş olan Menelik geri kalan Etiyopya topraklarında birliği temin etmeye çalıştı ve Adisababa'yı başşehir yaptı (1890). Aynı günlerde güçlenen Mehdî hareketine karşı kuvvet kazanmak isteyen İngilizler İtalyanlar'ı işgallerini Keselâ'ya doğru genişletmeye kışkırttılar. 1895'te saldırıya geçen İtalyanlar, Ruslar'ın silâhlendirdiği Etiyopyalılar'ın karşısında önce Adwa'da, daha sonra Makalle'de ağır bir yenilgiye uğradılar. 26 Ekim 1896'da Wichale Antlaşması feshedilerek yerine Adisababa Antlaşması imzalandı ve İtalyanlar Mareb-Belese çizgisi kendilerinde kalmak üzere Etiyopya'nın hükümrancılık haklarını kabul ettiler.

Menelik, 1889 yılında Kudüs'teki bir kilise münasebetiyle Osmanlı hükümetine bir heyet gönderdi. II. Abdülhamid de 1902'de Sâdık Müeyyed Paşa başkanlığındaki bir elçilik heyeti ile karşılık verdi. Osmanlı sefirinin *Habeş Seyahat-nâmesi* adıyla kaleme aldığı bir eser, Habeş müslümanları ve Etiyopya'nın sosyo-kültürel yapısı hakkında oldukça zengin bilgiler içerir. Muhtemelen onun verdiği raporlar doğrultusunda 1912'de Harar'da bir maslahatgüzarlık açıldı ve daha sonra Adisababa'ya taşındı. Maslahatgüzarlık, Osmanlı tebaasının hukukunu korurken aynı zamanda Habeş müs-

lûmanlarıyla da ilişki kurmaya çalıştı. Türk maslahatgüzarı Mazhar Bey tahtın vârisi Lidj Yassou'ya yakın bir insan oldu ve onu İslâm birliği için yönlendirmeye çalıştı. Bu arada İngilizler yeniden teşkilâtlandırdıkları Mısır ordusu ile Sudan'ı işgal ettiler; ardından da Etiyopya'nın batı sınırı çizildi (1902). Menelik ülkesinin kalkınması için çeşitli programlar düzenlerken Avrupalı sömürgeciler bundan rahatsız olmaya başladılar. 1906'da İtalyanlar'ı Adwa'da hezimete uğratarak halk kahramanı olan amcasının oğlu Ras Makonnen'in ölümü Menelik'in gücünü zayıflattı. Aynı yıl İngiltere, İtalya ve Fransa Etiyopya'da bir isyan çıkartıp burayı üç menfaat bölgesine ayırmak üzere bir anlaşma yaptılar. Bu üçlü ittifak çalışmalarını sürdürürken 1903'ten itibaren faaliyete geçmiş olan Almanlar da Etiyopya kralı üzerinde nüfuz kurup bazı imtiyazlar elde ettiler.

Menelik sağlığının bozulması sebebiyle 1907'de idareyi karısına bırakırken torunu Lidj Yassou'yu da vâris tayin etti. Kralın 1913'te ölümü üzerine sarayda ortaya çıkan iç karışıklık sırasında Lidj Yassou ancak Almanlar'ın yardımıyla tahta geçebildi. Kısa sürede iç ve dış müdahalelerin yıpratmış tecrübesiz kral, I. Dünya Savaşı sırasında Alman-Türk tarafında yer almaya çalışması, müslüman olduğunu açıklaması, Somali'de İngiltere ve İtalyanlar'a karşı isyan eden Muhammed b. Abdullah Hasan'la ittifak yapması gibi sebeplerle çeşitli Batılı kesimlerin düşmanlığını üzerine çekti ve 1917'de tahttan indirilerek yerine Menelik'in kızı Zaoditu çıkarıldı, yeğeni Ras Tafari de (Ras Makonnen'in oğlu) kral nâibi ve vâliht tayin edildi. Bu geçiş döneminde fırsatı değerlendirmek isteyen İtalyanlar yeni planlarını gerçekleştirmek için Batı kamuoyunu etkilemeye çalıştılar. 1920'de İtalyan basını Etiyopya'yı Doğu Afrika'nın en vahşi ülkesi olarak gösterdi ve bu devletin yıkılmasını medeniyet için faydalı gördüğünü vurgulayarak bunun en iyi yolunun da İtalyan himayesi olduğunu yazdı. Bu arada Nil ve Tana gölü siyasetleri sebebiyle İngilizler de Etiyopyalılar'ın aleyhine döndüler ve 1922'de İngiliz basını kölelik meselesini ileri sürerek İmparatoriçe Zaoditou ve nâib vâliht Ras Tafari aleyhine tavrı aldı. Fransız ve Amerikan basını ise İngilizler'in işgal için ortam hazırladıklarını ileri sürerek Etiyopya'yı savunurken bu ülkenin Milletler Cemiyeti'ne başvurmamasının bağımsızlığı açısından gerekli oldu-

ğunu belirtti. Böylece Etiyopya 1923 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve Fransızlar'ın teşviğiyle bu kuruluşa girdi. 1924 Temmuzunda da Ras Tafari yanına aldığı devlet yetkilileriyle Avrupa seyahatine çıkarak kamuoyunda uyandırılan olumsuz izleri silmeye çalıştı.

1930'da imparatoriçe ölünce Ras Tafari Hâile Selâsiye adıyla tahta çıktı; 1931'de de meşrutiyet ilân edilerek parlamenter hayata geçildi. Hâile Selâsiye ülkesinin imarı için büyük hamleler başlattıysa da savaş öncesi müttefikler arasındaki anlaşmaların bir uzantısı olarak Mussolini'nin Etiyopya'yı işgal kararını açıklamasıyla faaliyetleri yarım kaldı. Ekim 1935'te İtalyan kuvvetleri sınırı geçerek Adigrat-Adwa hattına kadar Etiyopya topraklarını işgal ettiler. Bu işgal karşısında İngiltere ve Fransa Etiyopyalıları'a yardım edemedi; Milletler Cemiyeti müeyyideleri de tesirsiz kaldı. Bununla birlikte İtalyanlar'ın işgali pek uzun sürmedi. 1936'da Cibuti'ye kaçarak arkasından İngiltere'ye geçen ve beş yıl orada kalan Hâile Selâsiye, 1941'de Kenya'dan ülkesini kurtaran müttefik kuvvetlerine katıldı ve 5 Mayıs'ta tekrar tahtına oturdu. İngilizler 1948'e kadar Etiyopya'yı gözetimleri altında tuttular; Eritre ise 1952'ye kadar İngiliz askerî idaresi altında kaldı. 1950'de Birleşmiş Milletler'in aldığı bir karar uyarınca 1952'de gerçekleştirilen bir halk oylamasıyla Eritre Etiyopya'nın federe bir bölgesi, 14 Kasım 1962'de ise federe statüsüne son verilerek bir eyaleti haline getirildi. Etiyopya 1963'te Afrika Birliği Teşkilâtı'nın kurulmasında etkili oldu ve bu örgüte ev sahipliği yaptı. Bu arada Eritre'de daha sonra üç bölünen Eritrean Liberation Front (ELF) gerilla hareketi başladı. Hâile Selâsiye İsrail ve Amerika hükümetleriyle yakın diyalog içine girdi ve ordunun eğitimini uzun müddet onlar üstlendiler.

Hâile Selâsiye zamanında ülkede müslümanların durumu bir hayli kötüleşti. 1961'de yürürlüğe giren bir kanunla şer'î mahkemelerin faaliyeti engellendi ve Harar'la çevresindeki pek çok merkezde Arapça öğretimi yasaklandı. 1970'te Eritre gerilla hareketi içinde, dinî grupları temsil eden Osman Sâlih Sabbi liderliğinde Eritrean People's Liberation Front (EPLF) hizbi ortaya çıktı. 1975'te Osman Sâlih Sabbi liderlikten uzaklaştırıldı ve teşkilât Marksist-hristiyan ağırlık kazanırken o da müslüman Eritreli'lerin çoğunlukta olduğu Eritrean Libe-

ration Front-Popular Liberation Forces (ELF-PLF) teşkilâtını kurdu. 1974'te askerler tarafından gerçekleştirilen bir darbe ile "Koordinasyon Komitesi"nin yönetiminde tek partili sosyalist düzene geçildi. Tahttan indirilen Hâile Selâsiye ertesi yıl öldü. Yeni yönetimin toprak reformu etkili olmadı; Amerikan yardımı kesildiği için bunalım arttı ve ihtilâlciler arasında anlaşmazlık baş gösterdi. 1976'da Yüzbaşı Mariam Mengistu iktidarı ele geçirdi ve Amerika ile bütün ilişkileri kesip Sovyetler'le Küba'dan askerî yardım alarak Marksist-Leninist rejimi hâkim kılmaya çalıştı; yine onların desteğinde Eritre'nin bağımsızlığı için 1977'de birleşen Eritrean People's Liberation Front ve Eritrean Liberation Front'a karşı savaştı. Bu arada Somali Etiyopya'nın doğusunda yer alan Ogaden bölgesini işgal etti; bu işgal ancak Sovyet yardımı ve Kübalı askerlerin katılımı ile bir yıl sonra püskürtülebildi.

1982'de büyük bir kıtlık baş gösterdi; günde binlerce kişi açlıktan ölürlen halkın bir kısmı Sudan'a göçtü. Bu arada İsrail hükümeti, Etiyopya'daki 20.000 civarında siyahî yahudiden (Falaşa) Sudan'a sığınmış olan 7000 kişiyi gizlice ülkesine nakletti (1984). 1987'de kabul edilen anayasa ile Mengistu yeni kurulan Etiyopya Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı oldu. Eritreli gerillaların faaliyetleri ülkenin iç huzurunu bozarken 1989'da Mengistu'ya yapılan bir suikast girişimi sonuçsuz kaldı. Mayıs 1991'de hükümete karşı savaştan gerillalar Asmara ve Assab ile başşehir Adisababa'ya yakın stratejik yolları ele geçirdiler. Mengistu Zimbabve'ye kaçarken Etiyopya deniz kuvvetlerine bağlı birlikler de Yemen'e sığındılar. Bunun üzerine Batılılar'ın girişimiyle Londra'da taraflar arasında diplomatik görüşmeler başlatıldıysa da 29 Mayıs 1991'de gerillalar Adisababa'ya girdiler ve Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle devlet sorumluluğunu üstlendiler. Bu arada gerilla gruplarından Eritre Halk Kurtuluş Cephesi ülkenin kuzeyinde ayrı bir devlet kurma kararı aldığını açıkladı ve tekrar başlayan yoğun bir mücadeleden sonra Nisan 1993'te Eritre bağımsızlığını kazanarak Etiyopya'dan ayrıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 18-19, 77-89; Ebû'l-Fidâ, *Ta'vîmü'l-büldân* (nşr. M. Reinaud-de Slane), Paris 1840, s. 160-161; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, IV, 16-30; a.mlf., *et-Ta'rif*, Kahire 1312, s. 29-31; Kal-kaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), V, 289-322;

VIII, 10-11; Ebû Sâlih el-Ermenî, *Târîh*, Oxford 1895, s. 390; Makrîzî, *Kitâbü's-Salâk*, II, 615-616; III, 916; VIII, 447, 515, 555; X, 493-494; XI, 795-797, 839-840, 940-941, 992, 1024; Sü-yûtî, *Ref' u şe'ni'l-Hübsân*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Kurşunluoğlu, nr. 143, vr. 75^a-97^b; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 931-970; Arab Fakih, *Tuhtetü'z-zamân: fütûhu'l-Habeşe* (nşr. Fehîm Muhammed Şeltût), Kahire 1974; Hasan b. Ahmed el-Haymî, *Şiretü'l-Habeşe* (nşr. Murâd Kâmil), Kahire 1958; E. J. van Donzel, *A Yemenite Embassy to Ethiopia (1647-1649)*, Stuttgart 1986; M. Kerrâm el-Kannâ el-Ezherî, *Kitâbü'l-Cevâhîr'l-hişân ft târîhi'l-Hübsân*, Bulak 1321; Sâdi el-Müeyyed, *Habeş Seyahatnâmesi*, İstanbul 1322; T. W. Arnold, *The Preaching of Islam*, London 1913, s. 113-121; Kâzım Karabekir, *İtalya-Habeş*, İstanbul 1935; a.mlf., *İngiltere İtalya ve Habeş Harbî*, İstanbul 1935; A. H. M. Jones — E. Monro, *A History of Abyssinia*, Oxford 1935; J. Ryckmans, *L'Institution monarchique en Arabie meridionale avant l'Islam*, Louvain 1951; J. S. Trimmingham, *Islam in Ethiopia*, London 1952; a.mlf. — E. Ullendorff, "Habash", *El2* (İng.), III, 2-7; E. Ullendorff, *The Ethiopians*, Oxford 1973; Gengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974; S. Rubenson, *The Survival of Ethiopian Independence*, London 1976; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, III, 449-538; *Foreign Relations of Ethiopia (1642-1700)*, Khodja Murad, İstanbul 1979; M. Schneider, *Stèles Funéraires musulmanes des iles Dahlak*, Kahire 1983, I-II; *The Cambridge Encyclopedia of Africa* (ed. Roland Oliver), London 1984, s. 105-111, 117-124, 155, 171-172, 232-233; Levent Öztürk, *Hiz. Muhammed'in Habeşistan'la Münasebetleri* (yüksek lisans tezi, 1988), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, ISAM Ktp., nr. 17721; I. M. Lapidus, *A History of Islamic Societies*, Cambridge 1989, s. 862-864; Muhammed Cemâleddin Server, *Devletü Benî Kalâvûn ft Mısır*, Kahire, ts. (Dârü'l-Fikri'l-Arabî), s. 156-159; K. Cederquist, "Islam and Christianity in Abyssinia", *MW*, II/2 (1912), s. 152-156; P. S. McElroy, "Ethiopia: Moslem or Christian?", *a.e.*, XXVIII/2 (1938), s. 125-137; G. W. B. Huntingford, "Arabic Inscriptions in Southern Ethiopia", *Antiquity*, XXIX (1955), s. 230-233; M. Abir, "The Origins of the Ethiopian-Egyptian Border Problem in the Nineteenth Century", *Jafr.H*, VIII/3 (1967), s. 443-461; Saïd Abdülfettâh Âşûr, "Ba'zu edvâ' cedide 'ale'l-'alâkât beyne Mısır ve'l-Habeşe fi'l-'uşûri'l-vustâ", *Mecelletü't-Târîhiyyeti'l-Mısriyye*, XIV, Kahire 1968, s. 1-43; S. M. Zwemer, "Islam in Ethiopia and Eritrea", *MW*, XXVI (1968), s. 5-15; S. K. B. Asante, "The Italo-Ethiopian Conflict: A Case Study in British West African Response to Crisis Diplomacy in the 1930", *Jafr.H*, XV/2 (1974), s. 291-302; Donald Crummey, "Initiatives and Objectives in Ethio-European Relations, 1827-1862", *a.e.*, XV/3 (1974), s. 433-444; H. Ahmad Abdussamad, "The Gondar Muslim Minority in Ethiopia: The Story up to 1935", *JIMMA*, IX (1988), s. 76-85; Hussein Ahmed, "The Historiography of Islam in Ethiopia", *Journal of Islamic Studies*, III/1, Oxford 1992, s. 15-46; A. Baldacci, "Habeş-Eyaleti", *İA*, V/1, s. 3-6; I. Guidi, "Habeşistan", *a.e.*, V/1, s. 6-9.

